

Girişimcilik ve Beşeri Davranış Kuralları

Dr. Öğr. Üyesi Hande EMİN BENLİ
Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi
Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü

*Kapitalizm'in Ahlakı isimli önemli bir çalışmayı
kaleme alan değerli politik iktisatçı
De Soto'nun değindiği gibi "sosyal bir ahlak teorisi
kurmanın imkanı üzerine"...*

İnsan davranışı beşeri davranış kuralları ile düzenlenir ancak girişimcinin davranışını belirleyen kurallar sözünü ettiğimiz bu normatif kurallar mıdır? Girişimci bu kuralların hangilerini hangi ölçüde dikkate alır? Beşeri davranış kurallarının serbest piyasaya etkisi nasıl açıklanır?

Sıklıkla bilindiği üzere insan davranışları hukuk, din, ahlak, görgü kuralları ile düzenlenmekte bu düzenlemeler normatiflik içermektedir. Söz konusu kuralların ise müeyyidesi (yaptırım) vardır diğer bir ifadeyle müeyyidesi olmayan kural olmaz. Beşer bir girişimcinin gerçekleştirmeyi planladığı veya gerçekleştirdiği ticari faaliyetler süresince bu kuralların hangisini ne ölçüde dikkate aldığı davranışın piyasaya etkisi bakımından değerlendirilmeye değer.

Ahlak kuralları bireyin beklenen davranışı sergilemesi için ortaya çıkmış kısıtlardır. Davranış iyi ve kötü niteliğini bu kısıtlar altında kazanır. Bu yüzdendir ki birey davranışını ahlaki kısıtlara göre sergiler. Piyasa dışında ortaya çıkmış olan ve derin bir tarihsel geğmişi olan ahlak beklentisi birçok unsurun etkisi altında oluşur. Milli, dini, kültürel, küresel farklılıklar bu beklentileri değiştirirken piyasanın ve piyasadaki en önemli oyun kurucunun ahlaki algılayış biçimi kuralın müeyyidesini fiyatlandırabilmesine bağlıdır. Diğer bir değişle girişimci ahlak kurallarına uymanın getirdiği faydayı parasallaştırdığı ölçüde o kuralı dikkate almaktadır. Girişimci için en etkin olan ahlakın olumlu dışsallığından faydalanması durumudur. Piyasa dışında zaten var olan ahlak kurallından olumlu anlamda etkilenir ancak tazmin etme noktası tartışmalıdır. Bu noktada ahlak kuralı olumlu dışsallık yaratmaktadır, ahlak kuralları hukuk kuralları hariç diğer tüm beşeri davranış kuralları dahil, dışarıdan dayatılmayan içsel güdüler/yönlendirmelerdir (*internal inducement*).

Girişimcinin en somut şekilde karşılaştığı beşeri davranış kuralı ise hukuk kurallarıdır. Bir girişimcinin maliyetlerini ciddi boyutlarda etkileyecek yaptırımı vardır. Girişimin hangi evresi olursa olsun, girişimci hukuk kuralının müeyyidesini fiyatlandırabilir. Çünkü hukuk kuralları dışarıdan dayatılan, bireylerin iradesi dışında oluşan kurallar bütünüdür. Dolayısıyla hukuk kuralları dışsal güdüler/yönlendirmelerdir (*external inducement*).

Beşeri davranış kurallarının girişimci için her daim maliyet yaratma ihtimali oluşunu kabul ederek, asıl mesele hangi beşeri davranış kuralının baskın ve somut olarak girişimci için daha maliyetli olduğunu fark edebilmektir. Bu noktada dışarıdan dayatmalar işlem maliyetlerini

artıracaktır. Girişimcinin ve girişimciliğin rol aldığı serbest piyasa ortamında birey en üst düzeyde sübjektif yargılardan hareketle karar almakta ve kişisel güdüleri çerçevesinde hareket etmektedir. Klasik bakış açısına göre dışsal yönlendirmeler yani sözünü ettiğimiz hukuk kuralları bu sübjektifliği minimize etmede en etkin beşeri davranış kuralıdır. Dolayısıyla girişimci zaten ahlaklı davranarak kuraldan ötürü objektif kararlar alacaktır. Antony Ogus'a göre ise kural ne kadar objektif olursa olsun beşerin aldığı karar sübjektiftir. Kişi, kurala uymanın maliyeti faydasından fazla ise o kurala uymamayı tercih ederek kararını sübjektif hale getirir.

Piyasa satıcı ve alıcının bulunduğu, birinin satmak bir diğersinin almak istediği miktarın- arzın ve talebin belirlediği fiyat karşılığında- mübadelesi ile ortaya çıkan bir kavramdır. Gerçek anlamda piyasa ekonomisi veya serbest piyasa otoriteden bağımsız, rekabetin dolayısıyla girişim özgürlüğünün anahtar olduğu bir ortamdır. Temel amaç üretim araçlarının özel mülkiyeti mevzu bahis iken karı ve faydayı maksimum seviyelere taşımaktır. Bundandır ki ekonomideki beş üretim faktöründen biridir girişimci-lik.

Ahlak ve piyasa ilişkisini açıklamak için, ahlakın gerekliliği problemini bir tarafta tutarak, piyasanın ahlak ile problemi olmadığı noktasına değinmek gerekir. Ahlakın en baskın kaynağı modern hukuk dışındaki beşeri davranış kurallarının ta kendisidir. Din ahlakın temeli olduğu gibi başta sözünü ettiğimiz görgü kurallarının ahlak kurallarından farkı veya benzerlikleri hep tartışmalı olagelmıştır. Kurumsal perspektiften bakıldığında ahlak kurallarının ortaya çıkışı piyasa kurumundan bağımsızdır ve bu kurallar içsel güdülerin ürünü olan beşeri davranış kurallarıdır. Piyasa üretim, bedel, değer, mübadele, mülkiyet kavramları temelinde işliyor ve böyle tanımlanıyor ise ahlak ve görgü üzerine kurulu beşeri davranış kuralları dışında dizayn edilmiş bir mekanizmayla da çalışabilir, çalışmaktadır da. Ahlak ve görgü kurallarının ortaya çıkarmış olduğu sadakat, dürüstlük, şeffaflık gibi değerler ancak var olan piyasayı teşvik eder.

Kişilik teorilerine göre (Chell 1991, Paul 2001) davranışları belirleyen kişiliktir. Yani girişimcilik faaliyetinin ortaya çıkmasına sebep olan girişimcinin kişiliğidir. Girişimcinin başarılı olma, risk alma, kontrol etme güdüsü, bağımsız olma isteği, kararlılık, yaratıcılık ve girişkenlik özellikleri kişinin karakteridir. Dolayısıyla girişimci kendinde var olan kişisel becerilerini fark eder. Davranış eksenli yaklaşımlardan planlanmış davranış teorisine göre kişinin davranışları planlıdır ve buna etki eden üç unsur; kişinin niyeti, sosyal normlar ve davranışın ortaya çıkmasında etkili olan içsel rahatlık veya rahatsızlıklardır (Ajzen 1995). Başarı Kaynaklı yaklaşıma göre (Delmar 2000) kişinin daha etkin olma çabası varsa girişimcilik faaliyetinde bulunur. Olası durumları yönetmek veya organize etmek için kişinin yeteneklerine olan inancı ve güveni tamdır. Ancak bireyler inançlarını yapabilecekleri ölçüde, sınırlarda şekillendirir. Kişisel etkinlik seviyesi ise kişinin geçmiş deneyim ve özgün motivasyonu ile ilişkilidir (kişisel donanım, ilgi, amaç vs.). Yaklaşımlardan anlaşıldığı üzere, girişimci içsel güdü veya yönlendirmeler ile hareket eder. Dolayısıyla girişimci beşeri davranış kurallarını parasallaştıramadığı zaman bu kurallara sıkı sıkıya bağlı şekilde davranmaz. Ancak iddia ettiğimiz üzere aslında girişimcinin piyasadaki davranışını belirleyen istek/ihtiyaçları ile bağlı olduğu hukuk kuralı ve bu kuralın müeyyidesidir.

Değerli politik iktisatçı De Soto'ya göre *“Bilimle uğraşanların önemli bir kısmı hala daha evrensel ahlak ilkelerinden oluşacak objektif bir adalet teorisi kurmanın imkansız olduğunu düşünür. Bu düşüncenin gelişimi ekonomide bilimsiciliğin evrimi tarafından kuvvetle etkilenmiştir-ki, bilimsicilik maksimizasyon ölçütüne takılarak, insanların sadece amaç ve yöntemlerini değil, aynı zamanda davranışlarını yönlendiren ahlakı prensipleri de sübjektif sayan bir yaklaşımdır. Eğer herhangi bir durumda ad-hoc bir karar fayda maliyet tahlili yoluyla alınabilirse, davranış için önceden kararlaştırılmış rehber kuralları bir şema olarak anlaşılan ahlakın varlığı, gereksiz olur. Bu görüşe göre şöyle cevap verilebilir; Bu, ekonomi bilimi tarafından gösterildiği kadar sübjektif bir şekilde ele alınması gereken bir fayda maliyet değerlendirme meselesidir, fakat objektif bir ahlakın mevcut olmadığı görüşü tamamen farklı bir meseledir. Ayrıca sosyal etkileşime rehberlik etmesi gereken ahlaki ilkelerle ilgili bir teorinin geliştirilmesi, sadece makul değil, tamamen mümkündür de”*. De Soto bu söylemleri ile Avusturyan iktisatçı ve girişimcilik literatüründe hatırı sayılır çalışmaları olan Krizner'e gönderme yapmaktadır. Sosyal ahlakçılık ile ana akım ekonomik yaklaşımı birbirinden ayıran bu yaklaşım aslında ekonomik düzen ile ahlakın karşılıklı etkileşim içinde olduğunu söylemek ister. Tam da bu noktada ifade etmek gerekir ki, piyasacı sosyal bir ahlak teorisi kurmanın imkansızlığı içsel beşeri davranış kurallarının, piyasadan bağımsız zaten var olduğundan dolaydır. Serbest piyasa sistemi bu tür beşeri davranış kurallarından bağımsız şekilde hali hazırda işlemektedir ancak dışsal güdü yaratan hukuk kurallarından bağımsız işleyemez. Girişimcinin piyasadaki girişim sınırını belirleyen de temelde hukuk kurallarıdır.